

СЬОМИЙ ВСЕЛЕНСЬКИЙ СОБОР У КОНТЕКСТІ БОРТЬБИ З ІКОНОБОРСТВОМ: ТЕОЛОГІЧНА АРГУМЕНТАЦІЯ ТА РОЛЬ ІМПЕРАТРИЦІ ІРИНИ

У статті автор комплексно аналізує роль імператриці Ірини у боротьбі з іконоборством та теологічну аргументацію захисників ікон, що була розроблена на Сьомому Вселенському соборі. Автор приходить висновку, що собор ще більш наполегливо, ніж Іоанн Дамаскін, наполягає на освяченні ікон іменем Божим, за поняттям імені стояла богословська традиція Діонісія Аріопагіта та Максима Сповідника. Суть аргументації Сьомого Вселенського собору полягає не в тому, щоб довести можливість церковних символів, які мають онтологічне відношення до своїх первообразів, а в тому, щоб продемонструвати непослідовність та вибірковість тверджень самих іконоборців.

Ключові слова: імператриця Ірина, іконоборство, ікона, Вселенський собор, ересь.

У вивченні історії візантійського іконоборства вагоме місце займає Сьомий Вселенський собор. Як відомо саме ця подія завершила перший період іконоборства у Візантійській імперії. Насамперед потрібно зауважити, що скликання собору стало можливим завдяки старанням Іоанна Дамаскіна, імператриці Ірини та патріарха Тарасія. Незважаючи на те, що Іоанн Дамаскін помер задовго до скликання Вселенського собору, він встиг розробити христологічну систему, що лягла в основу аргументації захисників ікон на Вселенському зібранні 787 року. Уже під кінець правління Костянтина V Копроніма іконоборські настрої в суспільстві пройшли свій ідейний пік, радикально налаштованими проти ікон залишалися тільки представники східних єпархій та переважна більшість армії. Відчуваючи зміну настроїв серед народу, імператриця Ірина вирішила відновити вшанування ікон. Реалізація цього плану наштовхнулася на ряд проблем, що змусило Ірину вдатися до непопулярних рішень та пошуку союзників за межами Візантії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що у вивченні даної теми є певні інформаційні прогалини. Інтерес для істориків представляють праці таких авторів, як В. Баранов, Д. Афіногенов, П. Ніколов, О. Величко, В. Лур'є та А. Безансон. Зокрема дисертаційне дослідження В. Баранова дозволяє простежити філософську еволюцію аргументації іконоборців та їх ідейних супротивників. Д. Афіногенов у своїй праці дослідив участь константинопольських патріархів в іконоборському конфлікті. П. Ніколов проаналізував богословську та христологічну аргументацію захисників ікон та по-новому інтерпретував окремі першоджерела. О. Величко у своїй п'ятитомній монографії комплексно розглянув та проаналізував події Сьомого Вселенського собору та дослідив роль папи Адріана I у вирішенні релігійного конфлікту на теренах Візантії. Французький історик А. Безансон першим здійснив спробу інтерпретації іконоборства у душі інтелектуальної історії.

Мета дослідження – розглянути христологічну аргументацію Сьомого Вселенського собору, проаналізувати роль імператриці Ірини, патріарха Тарасія та папи римського Адріана I у вирішенні іконоборського конфлікту й визначити, який вплив Сьомий Вселенський собор мав на подальший розвиток відносин між римською й константинопольською кафедрами.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на малолітство Костянтина VI фактично одноосібним правителем Візантійської імперії стала його мати Ірина. Вона народилася у 752 р. в Афінах. Як відомо майбутня імператриця походила із бідної сім'ї і на момент одруження була сиротою. Ірина отримала поверхову освіту, але при цьому вирізнялася благочестям й була доволі набожною жінкою [1, с.101]. Феофан Сповідник, що вкрай негативно ставився до перших представників ісаврійської династії залишив наступний коментар стосовно приходу до влади імператриці Ірини: У вересні місяці 780 р. благочестива Ірина разом із своїм сином Костянтином чудодійним чином від Бога прийняла царство. Хай славиться Бог рукою жінки та сина її сироти, що забажали очистити безмірне нечестя спрямоване проти Себе і проти служителів своїх і пригноблених церков від богоборця Костянтина [2, с.243].

Більшість істориків поділяють думку, що Ірина славилася своєю красою, талантом, амбіціями та схильністю до інтриг й від усієї душі була вірна поклонінню ікон [3, с.286]. На початку свого правління Ірина не проявляла публічних симпатій стосовно святих образів й навіть дала клятву Костянтину V, що ніколи не визнає вшанування ікон [1, с.101], [4, с.63-64]. В історичній науці побутує думка, що Костянтин V вирішив обрати на роль дружини, для свого сина Льва, цю бідну, якщо не сказати злиденну, дівчину, притому ще й сироту, переслідуючи політичні мотиви. Окремі дослідники висловлюють припущення, що можливо таким чином імператор намагався примиритися із захисниками ікон, які у своїй переважній більшості проживали в Елладі й Афінах [1, с.102], [5, с.103]. Доказова база даної концепції практично відсутня і базується тільки на інтуїтивних здогадках. Як відомо Костянтин V мав дуже прямолінійний характер і навіть, якщо й переслідував наміри примиритися із захисниками ікон то обрав би для цього представницю із впливової аристократичної сім'ї, а не дівчину із сумнівним походженням, котра на той момент немала ніякого впливу в суспільстві й вирізнялася на фоні інших тільки своєю вродою.

На іконоборському соборі 754 р. Костянтин V поставив захисників ікон перед вибором між двома ересьями: або вони визнають природу Христа і повинні у цьому випадку визнати, що вони “обмежили Слово

за допомогою плоті”, змішавши дві природи і впали в монофізитство. Або вони повинні були погодитися з тим, що зображали тільки людську природу і тим самим вони позиціонують Христа просто людською істотою, відокремлюючи від нього Божественне Слово, що єдине з ним. Тут можна сказати, що вони впадають в несторіанство. У результаті висловленої імператором дефініції Костянтина підтримали всі єпископи без виключення, що зібралися на обговорення цієї проблеми [6, с.139].

Православна імператриця не могла залишити іконоборство державною релігією Візантії й вирішила для цього скликати Вселенський собор. На сьогодні авторство ідеї скликання Вселенського собору викладає плідні дискусії у середовищі істориків, зокрема дослідники висловлюють різні припущення стосовно того хто першим висловив ідею вирішити релігійні протиріччя за допомогою вселенського зібрання. Ф. Успенський вважає, що старий патріарх, Павло IV, котрий добровільно склав свої повноваження, порадив імператриці вирішити церковний конфлікт на Вселенському соборі [7, с.673]. Радянський історик М. Левченко, котрий займав відверто антиклерикальну позицію, наполягав на тому, що після смерті Льва IV монахи перетягнули на свою сторону імператрицю Ірину, натякаючи таким чином на те, що Ірина рухалася у фарватері ідей монастирської верхівки [8, с.127]. Л. Успенський у свою чергу зазначав, що під впливом патріарха Тарасія імператриця почала підготовку до Вселенського Собору [9, с.123]. Але більшість істориків сходяться на тому, що ініціатива у скликанні собору цілковито належала імператриці.

У необхідності відновлення вшанування ікон був переконаний ще пристарілий Константинопольський патріарх Павло IV (780-784), котрий вважав свої стосунки із іконоборцями великим гріхом, але незважаючи на це не знаходив у собі сил, щоб відновити вшанування святих образів на державному рівні [10, с.418]. Після відставки Павла IV виникла потреба у виборі нового патріарха й імператриця підійшла до вирішення проблеми із усією відповідальністю.

Вибір нового патріарха яскраво відображений у “Хронографії” Феофана Сповідника. У 784 р. імператриця Ірина, зібравши весь народ у Магнаві, говорила до нього: подумаймо про людину, котра б могла врятувати нас і утвердити божу церкву повчальними словами. Тут всі одногосно сказали, що немає іншої людини, крім Тарасія секретаря, і цариця відповіла їм: ми його назначаємо, але він не слухається; нехай він скаже, по якій причині не приймає він наказу імператриці та всього народу. І Тарасій виправдовуючись перед народом, говорив так: ви хранителі й захисники нашої християнської віри, на славу Господу стали нашими вірно правлячими царями, турбуєтесь про нас для того, щоб вгодити Богу і для нашого блага, особливо з великим поривом влаштуєте справи церкви, намагаєтесь поставити архієрея в цій імператорській граді, звернули на мене свою благочестиву увагу й наказали мені явно виказати мою згоду. Я визнаю себе недостойним цієї ступені і, не маючи сил підняти й носити цей тягар, я не проявив своєї згоди, у відповідь вони наказали мені виступити перед народом. Ось для чого ви зібралися у цій раді. Отже богобоязні мужі, що завжди живуть у злагоді з Богом, по званню Христа й істинного нашого Бога, що зветься християнами, вислухайте коротке слово в знак виправдання від нашого смирення. Якщо я і виправдовувався перед благочестивими і в усьому православними нашими царями, якщо і тепер виправдовуюся перед вами, але я відчуваю великий страх погодитися на ваш вибір, страшуся Господа Бога, як трапилось мені без підготовки очолити кафедру, так не постраждати від страшного суду Його. Я будучи мирянином, боронив державу на імператорській службі із зброєю в руках, як можу зухвало, без роздумів, без підготовки піднятися на високу ступінь священства? І ось причина мого страху і неприйняття пропозиції: я бачу, церкву побудовану на камені Христовому, бачу її розірваною і розділеною, і ми говоримо то так, то інакше; східні наші брати християни із нами не погоджуються, але погоджуються із західними християнами: бачу, що ми відокремилися від них і кожного дня вони піддають нас анафемі. Страшна анафема: вона віддаляє нас від Бога, виганяє із царства небесного і приводить у нескінченну пітьму. У межах церкви не повинно бути ніяких конфліктів та боротьби, а повинна бути єдина згода у будь-якій церковній справі. Ніщо так не приємно і не благополучно перед Богом, як бути нам об'єднаними, складати одну церкву, як сповідуємо ми в символі нашої миротворної віри [2, с.245].

Більшість дослідників сходяться на думці, що Тарасій своїм призначенням був зобов'язаний імператриці Ірині. Стосовно його життя до того, як Тарасій зайняв посаду Константинопольського патріарха історикам відомо вкрай мало, є інформація, що Тарасій походив із знатної константинопольської сім'ї, був людиною освіченою, а головне вмільним політиком. Однак у церковних справах до 784 р. себе ніяк не проявив [11, с.14].

На той час у Римі не розуміли всієї суті проблеми довкола вшанування ікон, що склалася на теренах Візантійської імперії. Папа римський вважав, що для відміни іконоборства достатньо церковної констатації того факту, що постанови іконоборського собору 754 р. неправомірні. Але у столиці Візантії були впевнені, що відмінити собор, скликаний імператором, можливо тільки за допомогою вселенського зібрання [1, с.106].

Ірина запропонувала папі римському Адріану I (772-795) приїхати на Вселенський Собор, але той відмовився прибути й направив делегатів, пресвітера Петра та ігумена Петра, а разом з ними послання імператриці та патріарху Тарасію [12, с.461]. Папа заявив, що безсумнівно, радіє духовному прозрінню і переживанню Тарасія стосовно питань віри. Римський єпископ вимагав почати Вселенський собор із анафемі іконоборського зібрання 754 р., прислати йому від імені імператорів та патріарха письмове завірення, що обговорення буде проходити у стані повної об'єктивності, а також повернути під владу папи ті землі, що були відібрані у церкви імператором Львом III Ісавром. І наостанок, папа наполягав на тому, щоб усунути із титулатури константинопольського патріарха термін “вселенський” [1, с.110].

У своєму листі до імператриці Ірини папа римський Адріан I виразив своє незадоволення тим фактом, що новий патріарх був обраний із середовища мирян: “Ми сильно стривожені, що приналежний до верстви

мирян та особа, котра знаходиться на державній службі, колишній солдат, раптом був обраний патріархом. І що соромно мовити, але й соромно промовчати: ті хто відчувають потребу у тому, щоб ними керували й навчали, не соромляться брати на себе пасторські функції, не бояться безсоромно приймати на себе керівництво душами. А їм пасторський шлях у всіх відношеннях невідомий. Вони не знають куди їм самим йти" [1, с.110]. Лист викликав велике обурення в імператриці, але їй довелося стерпіти нахабство папи так як Ірина потребувала сильних союзників у боротьбі проти іконоборців.

Ініціатива імператриці відновити вшанування ікон зустріла міцну протидію із боку іконоборських єпископів. У столиці один за одним пройшло декілька єпископських зібрань, притому, доволі багато численних, на яких архієреї активно висловлювалися проти вшанування ікон.

Вселенський собор було призначено на серпень 786 р. у Константинополі, але коли єпископи почали прибувати до столиці, несподівано розпочався військовий бунт. Увірвавшись до храму, де мав би засідати собор, солдати вимагали його закриття. Патріарх відразу повідомив імператрицю, але та понадіялася, що бунт швидко закінчиться. Однак солдати довели, що імператриця допустила помилку в оцінці ситуації.

17 серпня 786 р. розпочалося нове засідання собору, було зачитано перші акти, але солдати та іконоборські архієреї зірвали його засідання. Частина єпископів, що зібралася на собор, оцінивши ситуацію приєдналася до іконоборців. Через деякий час імператриця оголосила, що араби вторгнулися на територію імперії, і під цим приводом направила столичні легіони на Схід, при цьому обеззброївши їх. У цей же момент до столиці прибули прикордонні військові частини, вірні імператриці [1, с.111].

Ф. Успенський оцінив дії Ірини, як довготривалу ефективну військову реформу, але висновок вченого далекий від об'єктивних реалій і більше нагадує відверте викривлення історичної реальності. Те, що імператриця практично розформувала столичні гарнізони й на їх місце викликала вірні їй прикордонні війська, оголило східні кордони імперії й відкрило шлях противнику на оперативну місцевість. Діяльність імператриці у військовій сфері була настільки деструктивною, що за декілька років їй вдалося те чого не спромоглися досягти армії болгар та арабів, а саме знищення однієї із найефективніших армій свого часу. Дуже швидко дії імператриці дали про себе знати, результатом чого стало те, що зовнішні вороги збільшили інтенсивність своїх нападів на територію Візантійської імперії.

Зважаючи на негативний досвід при скликанні Вселенського собору у Константинополі імператриця Ірина зробила відповідні висновки й місцем для зібрання нового собору було обрано Нікею [13, с.1161]. Під керівництвом патріарха Тарасія і в присутності приблизно 350 єпископів і великої кількості монахів з 24 вересня по 13 жовтня 787 р. пройшло сім засідань, що являється доказом того, що організатори собору давно й наполегливо до нього готувалися [14, с.239]. Від Східних кафедр, у якості представників, прибули пресвітери – Іоанн і Фома [12, с.461]. Рим представляли пресвітер Петро й ігумен Петро. Десять єпископів-іконоборців, що у свій час брали участь в організації іконоборського зібрання 754 р. покаялися на соборі у помилковості власних суджень та були прийняті в лоно церкви [15, с.290]. Новий склад Вселенського собору мало відрізнявся від попереднього [1, с.112]. Іконоборський собор імператора Костянтина V було оголошено не вселенським так як на ньому не було представників із інших помісних церков [9, с.150]. За тривалістю собор був порівняно коротким [16, с.202]. Слід зазначити, що окремі дослідники стверджують, що Сьомий Вселенський собор був організований із порушеннями регламенту, а під час його засідань спостерігалися різного роду фальсифікації, що були на користь імператриці Ірини та відповідно захисникам ікон.

Питання стосовно ікон було розглянуто на чотирьох засіданнях, 1, 4, 6 та 13 жовтня [12, с.461]. У симбіозі із вченням Іоанна Дамаскіна собор вирішив питання стосовно ікон із вченням про спасіння та підкреслив принцип, відповідно якому вшанування ікон стосується не зображення, а зображеного святого персонажу й не має нічого спільного із поклонінням, призначеним тільки Богу [14, с.240].

Необхідно враховувати, що із самого початку конфлікту довкола ікон православні дотримувалися точки зору, що ікони являються догматичним свідоцтвом, а не просто портретами. Усе богослов'я ікон будується на тому, що ікона є догматичне свідоцтво втілення Сина Божого. Ця глибока віра протиставлялася ідеї іконоборців про те, що Бог в обличчі Христа не може бути зображений. Сама ікона як матеріальний предмет, на думку іконоборців, не може зобразити цілісність Христа, більше того, вона не містить нічого істинного, оскільки не може мати нічого спільного із Божественним. Відповідно, у випадку вшанування ікон вшановується не Бог, а ікона сама по собі, а це явно ідолопоклонство [17, с.84].

Захисники ікон стверджували: чим частіше через зображення на іконах образи бувають видимі, тим більше віруючі дивляться на них із думкою про самі первообрази та виражають любов до них, і схильність до того, щоб вшановувати їх шанобливим поклонінням, не тим істинним по нашій вірі служінням, котре присвячується одному тільки Божественному еству, але вшануванням по тому ж образу як воно віддається зображенню Чесного та Животворящего Хреста і святого Євангелію й іншим святим, фіміамом та встановленням свічок, як робилося це по благочестивому звичаю у старовину.

Бо честь, що надається образу, сходить до первообразу, і той хто поклоняється іконі поклоняється іпостасі зображеного на ній. Ті хто наслідують думати чи навчати інакше, чи відповідно разом з нечестивими єретиками заперечувати церковні придання і вигадувати якесь нововведення, чи заперечувати що не будь із священного Церкви, Євангеліє, чи зображення хреста, чи іконопис, чи святі останки мучеників, чи задумувати щось із хитрістю та підлістю для заперечення якого-небудь із прийнятих Церквою догматів, постановляємо, якщо це будуть єпископи чи клірики, позбавляти їх сану, якщо монахи або миряни – відлучати від спілкування із церквою [16, с.203].

На Сьомому Вселенському соборі захисники ікон відповіли на звинувачення імператора Костянтина V у розділенні природи Христа наступним чином: Божественний образ Христа стає видимим через Його людський образ. Людський образ Христа є не тільки образ Його людської природи, оскільки остання невіддільна від божественної. Допустити можливість зображення людської природи і неможливість зображення Його божественної природи означає допустити розділення двох природ. Це суперечить Халкідонському догмату, за яким дві природи нероздільно і нерозлучно поєднані. Божественна і людська природи поєднані в одній іпостасі, в одній особистості. Ця особистість є Бог Слово, Син Божий [17, с.95].

Сучасник тих подій, Феофан Сповідник так описав діяння собору: “У 787 р. Тарасій святійший архієпископ Константинопольський направився у місто Нікею, і відбувся Сьомий Вселенський собор єпископів. Церква відродила свою стародавню красу, при цьому не встановивши нічого нового і зберігши непохитність вчення святих й блаженних отців, і відмовившись від нової ересі; при цьому собор піддав анафемі трьох лжепатріархів Анастасія, Костянтина та Микиту разом із усіма їх прихильниками й поплічниками” [2, с.246]. Але це не зовсім так, певні новації собору таки вніс.

Собор ще більш наполегливо, ніж Іоанн Дамаскін, наполягав на освяченні ікон іменем Божим. Це було пов'язано із необхідністю відповісти іконоборцям, котрі заявляли, що ікона не може бути священна, так як над нею не читається молитва.

На це Собор відповів наступним чином: “Нехай же вони вислухають правду. Над багатьма із предметів, котрі ми визнаємо святими, не читається священної молитви; тому що вони по своєму імені повні святості та благодаті. Таким чином і сам образ животворящего хреста, хоча на освячення його не потрібно особливої молитви, вважається нами достойним вшанування й служить достатнім для нас засобом в отриманні освячення. Те ж саме стосується ікони; називаючи її відомим іменем, ми співвідносимо честь її до первообразу; з пошаною поклоняємося їй, ми отримуємо освячення [10, с.440].

Сьомий Вселенський Собор дуже детально зупиняється на значенні імені для освячення ікони. Ім'я Христос означає божественне й людське, два досконалих ества Спасителя. Тому в якому естві він став видимим, по тому еству християни навчилися зображати ікони, а не по тому в якому невидимий. Отже, коли Христос з допомогою живопису зображується в людському естві, то очевидно, що християни сповідують, як вказала сама істина, що видима ікона тільки по імені має тотожність із первообразом, а не по сутності [10, с.441].

Христос є ім'я, що означає два ества, одне видиме, а інше невидиме. І через цю завісу, тобто плоть, люди зріли Самого Христа. Хоча при цьому божественне ество Його було закрите, але Він відкривав його за допомогою знамення Свого. Свята церква Божа презентує людям той же видимий образ, але не розділяє Христа. Ікона звичайно тільки по імені має тотожність із первообразом, а не по самій сутності. Церква не відділяє його плоть від поєданого із нею божества; навпаки вона вірує, що плоть єдина із Божеством, відповідно вченню Григорія Богослова з істиною, ми роблячи ікону Господа, плоть Господа сповідуємо освячену й ікону вважаємо не за, що не будь інше, як за зображення, що представляє подібність первообразу. Тому ікона отримує ім'я Господа; через це тільки вона перебуває із ним у тотожності; відповідно через це вона достойна пошани та вважається святою.

За поняттям імені стояла богословська традиція Діонісія Аріопагіта та Максима Сповідника. Потрібно відмітити, що ту саму богословську традицію використовували іконоборці. Суть аргументації Іоанна Дамаскіна та Сьомого Вселенського собору полягає не в тому, щоб довести можливість церковних символів, які мають онтологічне відношення до своїх первообразів. У такі символи, наприклад хрест, вірили й іконоборці. Полемічний елемент аргументації захисників ікон полягав в тому, щоб продемонструвати непослідовність та вибірковість тверджень самих іконоборців. Для виправдання вшанування ікон достатньо було довести, що ікона нічим принциповим не відрізняється від хреста: церковний символ може бути святим незалежно від того несе він на собі зображення людської зовнішності чи ні [10, с.442].

Наостанок слід зазначити, що ніяк не порушувалося питання причетності до іконоборської ересі Костянтина V, отці собору відмітили таланти імператора у військовій сфері та управлінні державою й переклали всю вину за організацію іконоборського собору 754 р. на єпископів, що взяли участь у зібранні в Іерусалімі [1, с.120].

Собор закінчився тим, що іконоборство було проголошено ересю, а його прихильники відлучені від церкви. На заході реакція на постанови собору була різною, папа римський був нарешті задоволений тим, що питання стосовно ікон на його думку було вирішено, інакше постанову собору прийняли у королівстві франків. Орос Сьомого Вселенського собору при дворі Карла Великого був перекладений із помилками, що ввело в оману західних єпископів стосовно реального положення справ у Візантії.

Висновки. Центральним і найважливішим пунктом всього оросу Сьомого Вселенського собору, без сумнівів, являється визначення характеру вшанування ікон. Отцями Собору він визначався, як шанобливе поклоніння на протиположність служінню. Приймаючи до уваги важливість даного пункту, слід відмітити, що отцями Собору доволі мало сказано стосовно цієї проблеми і вона залишилася ними до кінця не розкритою. Можна констатувати той факт, що останній Вселенський собор розвивався на основі христологічної аргументації Іоанна Дамаскіна, але не вирішив проблему стосовно вшанування ікон. Релігійний конфлікт прийняв інший характер та остаточно перейшов у христологічну площину.

Слід зазначити, що вже під кінець правління Костянтина V Копроніма іконоборство у Візантії прийняло заполітизований характер через, що призвело до втрати значної кількості його ідейно налаштованих прихильників, котрі були інтелектуальною опорою іконоборської політики імператорів, противники

вшанування ікон трансформувалися у більш однорідну соціальну групу. У своїй більшості після 787 р. вороже налаштовано проти вшанування ікон залишалася тільки армія та окремі представники духовенства, але ідея іконоборства безсумнівно вже пройшла пік свого розвитку.

Події, що супроводжували правління імператриці Ірини наштовхують на думку, що вона використовувала питання віри у меркантильних цілях, а саме у боротьбі проти численних претендентів на трон із середовища іконоборців. Її політика проти армії закінчилася повною деморалізацією військової організації, ефективність якої у повній мірі зумів відновити тільки Лев VI Мудрий. 22 роки правління Ірини призвели до того, що імперія була змушена заключати все нові і нові не вигідні для себе договори із своїми агресивно налаштованими сусідами.

У геополітичному плані Сьомий Вселенський собор не призвів до покращення стосунків візантійських імператорів з папою римським. Протиріччя були занадто давніми та глибокими. Крім того, Рим уже остаточно переорієнтувався на державу франків. Вигоду від собору отримав тільки папа Адріан I, що підняв свій авторитет, як на сході так і на заході. З плином часу імператриця втратила будь-яку підтримку армії, згодом їй довелося позбавити імператорських повноважень власного сина при цьому Костянтин VI був осліплений за її наказом. У 802 р. чиновники здійснили переворот й усунули імператрицю від влади. Її правління призвело до втрати безздатної армії та зубожіння казни, а головне Вселенський Собор ініціатором якого вона являлася не викликав при всіх сподіваннях нормалізації у стосунках із намісником святого Петра та не зміг остаточно ліквідувати іконоборську ересь.

Джерела та література

1. Величко А. М. История Византийских императоров. От Льва III до Михаила III / А. М. Величко. – М.: Вече, 2012. – 416 с.
2. Феофан Византиец. Летопись от Диоклетиана до царей Михаила и сына его Феофилакта / Византиец Феофан. – Рязань.: Богослов, 2005. – 276 с.
3. Шафф Ф. История христианской церкви. Средневековое христианство 590–1073 г. по Р.Х. / Ф. Шафф. – СПб., 2008. – 511 с.
4. Диль Ш. Византийские портреты / Ш. Диль. – М.: Издательство Сретенского монастыря, 2011. – 744 с.
5. Грегоровиус Ф. История города Афин в Средние века / Ф. Грегоровиус. – М.: АЛЬФА-КНИГА, 2007. – 767 с.
6. Безансон А. Запретный образ: Интеллектуальная история иконоборчества / А. Безансон. – М.: МИК, 1999. – 424 с.
7. Успенский Ф. И. История Византийской империи. Становление. Смута. Македонская династия / Ф. И. Успенский. – М.: Астрель, 2011. – 1120 с.
8. Левченко М. В. История Византии / М. В. Левченко. – М.: ОГИЗ, 1940. – 271 с.
9. Успенский Л. А. Богословские иконы Православной церкви / Л. А. Успенский. – Переславль.: Издательство во имя святого князя Александра Невского, 1997. – 656 с.
10. Лурье В. М. История Византийской философии / В. М. Лурье. – СПб.: Аxioma, 2006. – 553 с.
11. Афиногенов Д. Е. Константинопольский патриарх и иконоборческий кризис в Византии (784-847) / Д. Е. Афиногенов. – М.: ИНДРИК, 1997. – 224 с.
12. Поснов М. Э. История Христианской Церкви / М. Э. Поснов. – Брюссель.: La vie avec Dieu, 1994. – 614 с.
13. Карташев А. В. Вселенские Соборы / А. В. Карташев. – М.: Республика, 1994. – 1267 с.
14. Острогорский Г. А. История Византийского государства / Г. А. Острогорский. – М.: Сибирская Благовонница, 2011. – 895 с.
15. Осокин Н. А. История средних веков. / Н. А. Осокин. – М.: АСТ, 2008. – 672 с.
16. Дворкин А. Очерки по истории вселенской православной церкви / А. Дворкин. – Новгород.: Издательство во имя святого князя Александра Невского, 2003. – 340 с.
17. Николов П. Богословские иконы опыт исторического изложения догмата иконопочитания: дис. кандидата богословских наук / П. Николов. – Сергиев-Посад, 2000. – 164 с.
18. Шейнэ Ж.К. История Византии / Ж. К. Шейнэ. – М.: АСТ, 2006. – 158 с.
19. Болотов В. В. История Церкви в период Вселенских Соборов / В. В. Болотов. – М.: ПОКОЛЕНИЕ, 2007. – 720 с.

Milyutin S. Yu. The seventh Ecumenical Council in the fight against iconoclasm: theological arguments and the role of empress Irina.

The article comprehensively analyzes the role of Empress Irene in the fight against iconoclasm and theological arguments of defenders of the icons, which was developed at the Seventh Ecumenical Council. The author concludes that the Council insisted on the sanctifying icons by the name of God, even more strongly than John Damascene. The notion was provided in the Ariopahita Dionysius's and Maximus the Confessor's theological tradition. The essence of the reasoning of the Seventh Ecumenical Council is not to prove the possibility of religious symbols that are relevant to their ontological prototype, but to demonstrate the inconsistency and selectivity of the iconoclasts's assertions.

Key words: *empress Irina, iconoclasm, icon, ecumenical council, heresy.*

Милютин С. Ю. Седьмой Вселенский собор в контексте борьбы против иконоборчества: теологическая аргументация и роль императрицы Ирины.

В статье автор комплексно анализирует деятельность императрицы Ирины в борьбе против иконоборчества и теологическую аргументацию защитников икон, что была разработана на Седьмом Вселенском соборе. Автор приходит к выводу, что собор еще более настойчиво, чем Иоанн Дамаскин, настаивал на освящении иконы именем Господним, за понятием имени стояла богословская традиция Дионисия Ариопагита и Максима Исповедника. Суть аргументации Седьмого Вселенского собора состоит не в том, чтобы довести возможность церковных символов, которые имеют онтологическое отношение к своим первообразам, а в том, чтобы продемонстрировать непоследовательность, а также избирательность утверждений самих иконоборцев.

Ключевые слова: *императрица Ирина, иконоборчество, икона, Вселенский собор, ересь.*